

відображення у використанні "пруських шоломів", парез" тощо. Така специфіка дає можливість говорити про синтез західно- та східноєвропейського військового мистецтва, на основі якого відбувався розвиток військової справи Тевтонського Ордену.

1. Nowakowski A. Arms and armour in the medieval Teutonic Order's state in Prussia. Łódź, 1994. 2. Voigt J. Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergang der Herrschaft des Deutschen Orden. Königsberg, 1827-1839. Bd. 1-9. 3. Die Elbinger Kriegsbuch / Bearbeitet von M. Toeppen // Altpreuussische Monatsschrift / Hrsg. von R. Reicke und E. Wiechert. Königsberg, 1899. Bd. 36. S. 223-273. 4. Toeppen M. Die Elbinger Antiquitäten. Ein Beitrag zur Geschichte des städtischen Lebens im Mittelalter. Danzig, 1872. H. 1. 5. Bujack G. Zur Bewaffnung und Kriegsführung der Ritter des Deutschen Ordens in Preussen // Programm des Altstädter Gymnasium für Ostern 1887/1888. Königsberg, 1888. S. 1-22. 6. Drobna Z., Durdik J., Wagner E. Tracht, Wehr und Waffen des späten Mittelalters 1350-1450. Prag, 1957. 7. Ekdahl S. Die Schlacht bei Tannenberg 1410. Quellenkritische Untersuchungen. Berlin, 1982. 8. Nowakowski A. O wojskach Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu

Nimieckiego w Jerozolimie zwanego krzyżackim. Olsztyn, 1988. 9. Nowakowski A. Średniowieczny hełm z Olsztyna // Rocznik Olsztyński. Olsztyn, 1989. T.16. S.148-154. 10. Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399-1409 / Hrsg. von Dr. Joachim. Königsberg, 1896. 11. Das Marienburger Ämterbuch / Hrsg. von Dr. W. Ziesemer. Danzig, 1916. 12. Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri XII / Instruxit J.Z. Pauli; cura A. Przewdziecki. T.4., Libri: XI, XII. Cracoviae, 1877. 13. Cronica conflictus Wladislawi regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410 // Monumenta Poloniae Historica / Wyd. A. Bielowski. Lwów, 1872. T.2. S. 897 -904. 14. Nadolski A. Grabarczykowa E. Militaria z grodziska w Plemiętach. Uzbrojenie ochronne // Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi Chełmińskiej / Pod. red. A. Nadolskiego. – Warszawa – Poznań – Toruń, 1985. S. 85-99. 15. Steinbrecht C. Schloss Lochstedt und seine Malerein // Die Baukunst des Deutschen Ritterordens in Preussen. Berlin, 1910. T. 3. 16. Wasiak W. Identyfikacja średniowiecznych przedstawień ikonograficznych z realnymi egzemplarzami broni na przykładzie wyobrażenia hełmu typu pikilhube z kościoła w Strzelnikach koło Brzegu // Broń i wojna w dziejach człowieka / Pod. red. K. Badowskiej. Łódź 2009. S. 117-132. 17. Окшот Э. Археология оружия. От бронзового века до эпохи Ренессанса / Пер. с англ. М. К. Якушиной. М., 2004.

Надійшла до редколегії 10.02.11

А. Зубко, канд. іст. наук

ПОХОДЖЕННЯ ЖІНОЧИХ ІМЕН В КНЯЗІВСЬКІЙ ДИНАСТІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ІХ-ХІІІ СТ.

У статті дається характеристика жіночих імен, які використовувалися в князівській династії Київської Русі в ІХ-ХІІІ ст. Жіночі імена в князівській династії досліджуються в контексті традицій родової антропонімії, а також у взаємозв'язку з процесом історичного, соціального і культурного розвитку давньоруської держави.

The article gives the characteristics to feminine names used in the dynasty of princes of Kievan Rus' in IX-XIII centuries. The names are studied in the context of the family anthroponymic traditions as well as included in the process of historical, social and cultural development of the Old Russian country.

Історія Київської Русі ІХ-ХІІІ ст. традиційно досліджується на підставі аналізу писемних, речових, усних джерел по даній проблематиці. Інші джерела – лігвістичні, етнографічні та ін., вивчені недостатньо. Саме залучення нових, досі не використаних джерел, може дати можливість сформулювати інший підхід до окремих питань історії давньоруської держави. Серед цих джерел особливе місце займають оніми – власні імена. Кожен онім містить в собі інформацію про того, кого він іменує, історичну епоху, в яку з'явилося ім'я, народ, котрий його використовував, мову, на якій воно створене і багато іншого.

У наш час в науці сформовано два підходи до вивчення онімів. Філологи використовують оніми в дослідженнях з історії мови. Історики, в свою чергу, вивчають оніми як історичне джерело.

Коло особових імен, які склалися в певній родині, є предметом історичних та генеалогічних досліджень. На жаль, в вітчизняній історичній науці вивчення родових і династичних імен не набуло достатнього поширення.

Державні і родинні традиції визначили коло чоловічих і жіночих імен, якими користувалися в князівських і боярських династіях Київської Русі ІХ-ХІІІ ст. Вони відображають розвиток давньоруської держави в язичеський та християнський періоди її історії і є цінним джерелом інформації.

Темою дослідження даної статті є походження жіночих імен в князівській династії Київської Русі ІХ-ХІІІ ст.

На відміну від чоловічих імен, жіночі імена династії Рюриковичів у літописі відображені в недостатньому обсязі. "Якщо літописи та інші літературні пам'ятки час від часу згадують про синів та онуків князів, то їхні дочки й онучки залишалися замовчаними" [1, с.68]. Це було зумовлене тематикою давньоруського літопису, де переважно дається опис військових походів, політичних стосунків між князями, подій церковного життя.

У князівській династії Київської Русі були видатні жінки, які відіграли значну роль в історії Русі та інших країн. "На превеликий жаль, вчені дізналися про це з письмових джерел виключно іноземного походження. Навіть

германська імператриця Євпраксія чи французька королева Анна – онука і дочка Ярослава Мудрого – не привернули уваги давньоруських книжників" [1, с.68].

На відміну від літописів, у давньоруських билинах є відомості про видатних жінок Київської Русі. Особливо часто тут згадується сестра князя Володимира Мономаха Євпраксія – колишня дружина германського імператора. Так, в билині про Альошу Поповича і Тугарина давньоруські богатири в князівському палаці вклоняються князю Володимирі і княгині Апраксії [16, с.118]. Інколи жінки виступають головними діючими особами давньоруських билин. Так, окрема билина присвячена дружині боярина Ставра Василисі Микулишні [10, с.71-77]. В цілому усні джерела суттєво доповнюють дані літописів по вказаній проблематиці.

Оцінюючи традиції родової антропонімії династії Рюриковичів, слід зауважити, що предметом вивчення тут повинні бути імена дочок князів, а не дружин. Дружини князів, на відміну від дочок, отримували свої імена в інших родинах.

Династія Рюриковичів правила на Русі протягом життя 21 покоління – від отримання її Олегом в 882 р. до 1598 р. – останнього року правління царя Федора Іоанновича. За цей час у неї склалося коло вживаних імен. Спочатку це були скандинавські і слов'янські імена. Після хрещення Русі в 988 р. новонароджені стали отримувати по святцям церковні імена грецького, латинського і старовірського походження. Але до початку ХІV ст. своїх дочок князі називали також другим давньоруським ім'ям.

Завданням даної статті є дослідження жіночих імен перших 13 поколінь династії Рюриковичів, оскільки в 14-21 поколіннях друге слов'янське ім'я трапляється в них дуже рідко. Якщо церковне ім'я може допомогти встановити день, в який народилася княжна, то вибір її слов'янського імені визначався історичними, генеалогічними і культурними традиціями.

Першим жіночим ім'ям в династії Рюриковичів, яке наводять джерела, є ім'я княгині Ольги, дружини великого князя Київського Ігоря. За даними літопису: "В лето

6411 (903 р. – А.3.). Игореві же възрастьшу и хожаше по Олзь и слушаша его и приведоша ему жену от Пьскова, именем Олену" [7, с.19]. Як бачимо, дружина князя Ігоря по народженню не належала до династії Рюриковичів і мала два імені – Ольга і Олена. Як писав Н.М. Карамзін: "Ім'я своє прийняла вона, здається, від імені Олега, в знак дружби його до цієї достойної княгині, або в знак Ігоревої до нього приятні" [2, с.73]. Ім'я Ольга походить від скандинавського Хейльга – свята [13, с.185]. Можна припустити, що це династичний титул, який згодом став родовим ім'ям династії Рюриковичів. Титулом також є ім'я князя Олега Віщого – від скандинавського Хельге – святий [13, с.167]. Хазарський, так званий "Кембріджський" документ, називає чоловіка княгині Ольги князя Ігоря – Х-л-гу (Хельге, Олег) [9, с.190]. Титули Олег, Ольга, перетворившись в родові імена династії, з плином часу стали загальноживаними іменами.

Друге ім'я великої княгині Русі – Олена є церковним ім'ям. Після причислення її церквою до лику святих, були створені її Коротке і Пространне Життя. В обидвох варіантах Життя використані народні легенди і перекази про княгиню. Життя вважають Ольгу дочкою посадника псковського села Вибуту [4, с.43]. Пізній Іоакимівський літопис, яким користувався історик В.Н. Татищев, називає Ольгу дочкою легендарного новгородського слов'янського князя Гостомисла. Нарешті "Владимирский летописец" XV ст. повідомляє, що Ольга народилася в Болгарії в місті Пліска.

Всі три перекази про княгиню Ольгу сходяться в одному – за походженням вона була слов'янкою. Тому вона повинна була мати третє, слов'янське ім'я, котре залишилося невідомим.

Болгарське походження Ольги не підтверджується жодним болгарським джерелом. Виникнення цієї версії скоріше за все пояснюється тим, що в північній діалектній формі написання назви "Псков" звучить як "Плесков". У свою чергу в Болгарії відоме давнє місто Пліска. Практично всі літописи і житія називають Ольгу уроженкою Псковської землі.

Християнське ім'я у княгині Ольги, по даним літописів, з'явилося під час подорожі до Царгороду. "В 955 році, по рахунку літописця, вірогідніше в 957-му, відправилася Ольга до Константинополя і охрестилася там при імператоріх Константині Багрянородному і Романі і патріарху Поліевкті" [12, с.149]. Однак в трактаті Константина Багрянородного "Про церемонії" говориться, що Ольга приїхала до Царгороду з своїм духовником священиком Григорієм. Тому деякі дослідники, зокрема Б.А. Рибаків, вважали, що велика княгиня Русі охрестилася в Києві, отримавши церковне ім'я Олена [8, с.387]. Це тим більш вірогідно, оскільки сам імператор Візантії в своїх творах нічого не говорить про хрещення Ольги в Константинополі, повідомляючи лише про непрості дипломатичні перемовини з нею [3, с.55]. Тому обидва імені княгині Ольги слід вважати династичними, оскільки вони не надані її батьками.

Літопис загалом згадує імена 101 князівської дочки у перших 13 поколіннях династії Рюриковичів. Ще 41 княжна згадана в ньому без імені. Всього 142 княжни.

З одним ім'ям в літопису згадані 87 князівських дочок, з двома іменами 14. За походженням розподіл імен такий: 33 княжни мали слов'янські імена, 15 князівських дочок мали скандинавські імена, 67 князівських дочок мали церковні імена. В підсумку 87+28 (14 князівських дочок з двома іменами) = 115 імен.

Всього в перших 13 поколіннях династії Рюриковичів використано 56 жіночих імен. Із них 22 слов'янських, 9 скандинавських і 25 імен церковних, даних по свят-

цям. Частота їх використання була різною. Це демонструють наступні дані.

Слов'янські імена: Предслава – 6, Вишеслава – 3, Збислава – 2, Звенислава – 2, Верхуслава – 2, Всеслава – 2, Премислава – 1, Доброніга – 1, Городислава – 1, Прибислава – 1, Добродія – 1, Рогніда – 1, Пребрана – 1, Болеслава – 1, Забава – 1, Ярослава – 1, Дубровка – 1, Гремислава – 1, Переяслава – 1, Віра – 1, Надія – 1, Любов – 1. Останні три імені є церковними за походженням, але мають слов'янську мовну форму. Згодом їх стали сприймати як слов'янські імена.

Скандинавські імена: Ольга – 6, Малфріда – 2, Агмунда – 1, Агнеса – 1, Адельгейда – 1, Мехтільда – 1, Інгеборга – 1, Кунегунда – 1, Грифіна – 1.

Церковні імена: Марія – 10, Анна – 7, Євдокія – 6, Олена – 5, Анастасія – 5, Єфросіна – 5, Євпраксія – 4, Огафія – 3, Софія – 3, Єфімія – 2, Ксенія – 2, Марина – 2, Єлізавета – 1, Катерина – 1, Ірина – 1, Агріппіна – 1, Палагія – 1, Феодісія – 1, Федора – 1, Саломея – 1, Феодулія – 1, Олександра – 1, Прасковія – 1, Маргарита – 1, Ізмарад – 1.

Постає питання про використання в династії Рюриковичів так званих "княжих" імен, про що свідчить запис літопису під 1177 р.: "...родися у Игоря сын и нарекоша имя ему в крещеньи Андреян, а княжее Святослав" [6, с.604]. Тут мова іде про князя Новгород-Сіверського Ігоря Святославича – героя "Слова о полку Ігоревім".

Дійсно, князі династії Рюриковичів мали отримані при народженні так звані "княжі" імена слов'янського і скандинавського походження. Після хрещення Русі в 988 р. кожен князь також отримував церковне ім'я, дане по святцям.

За формою "княжі" імена династії Рюриковичів переважно є слов'янськими іменами – композитами, які склалися з двох слів – основ. У Київській Русі використання подібних імен не було винятковим привілеєм лише князів і бояр [13, с.64]. Поява двоосновних імен насправді сягає індоєвропейської давнини. Крім слов'янської, вони створювалися в германській, грецькій і індійських мовах. У різних слов'янських мовах вони є дуже популярними.

"Княжі" імена династії Рюриковичів відрізнялися від інших імен не зовнішньою формою, а традицією використання в іменнику династії, коли князі давали своїм синам імена їх предків. Аналіз імен доводить, що чоловічі "княжі" імена створювалися в часи правління перших восьми поколінь династії Рюриковичів. Після цього династія користувалася лише цими іменами, не створюючи нових.

У 1-8 поколіннях Рюриковичі використали 28 слов'янських і скандинавських чоловічих "княжих" імен. Іменник династії невеликий – 20 слов'янських і 8 скандинавських імен, не рахуючи міфічних "імен" Синеуса і Трувора. В той час як словники наводять більше п'яти тисяч давньоруських імен, в тому числі імен-композитів [13, с.54].

З плином часу кількість використаних чоловічих "княжих" імен стала зменшуватися. Так, у 9-10 поколіннях Рюриковичів вживається 19 чоловічих імен. У 11-12 поколіннях Рюриковичів вживалося лише 16 чоловічих імен. У 13-14 поколіннях слов'янські імена у князів зустрічалися рідко, доки не зникли зовсім. Їх замінили церковні імена.

Вживання жіночих "княжих" імен може бути доведено шляхом порівняння частоти використання чоловічих і жіночих імен в династії Рюриковичів.

Літописи називають імена 354 князів, без імені згадують 11, в перших дванадцяти поколіннях династії Рюриковичів. За кількістю "княжі" імена розподіляються так: Володимир – 27, Святослав – 25, Мстислав – 24,

Ростислав – 23, Гліб – 22, Всеволод – 20, Ізяслав – 18, Ярослав – 16, Ігор – 15, Олег – 10, Ярополк – 10, Борис – 9, Вячеслав – 6, Святополк – 4, Брячислав – 4, Рюрик – 3, Всеслав – 3, Рогволод – 3, Володар – 2. Імена: Володислав, Вишеслав, Станіслав, Позвізд, Судислав, Якун, Турд, Фост, Сфірка використані одноразово.

Якщо порівняти дані по першим 12 поколінням династії, то в літописі згадані імена 354 князів і 90 князівських дочок. Різниця вражаюча, адже кількість народжених в князівських родинах чоловіків має бути в чотири рази більше, ніж жінок. Насправді, це свідчить, що дані по іменам князів досить повні (не завжди наводиться їх друге ім'я). Дані по іменам жінок в династії Рюриковичів містять лише ¼ потрібної інформації. Вони по суті носять вибірковий характер.

За цими відомостями імена Ольга і Предслава використані в династії по шість разів. Імена Вишеслава, Збислава, Звенислава, Верхуслава, Всеслава, Малфріда використані два-три рази. Інші жіночі імена вжиті одноразово.

Скупі та неповні дані джерел дозволяють, однак, розглянути питання про застосування "княжих" жіночих імен в династії Рюриковичів. Ім'я-титул Ольга є повністю відповідним імені-титлу Олег. Жіночі імена Вишеслава, Всеслава, Ярослава, а також використані в 14 поколінні імені Святослава та Ізяслава, повністю відповідні чоловічим "княжим" іменам Вишеслав, Всеслав, Ярослав, Святослав, Ізяслав. Як мінімум шість "княжих" імен в династії Рюриковичів вживалися для чоловіків і жінок одночасно.

Слід також звернути увагу на цікаву обставину. З 33 княгинь, слов'янські імена яких згадує літопис, 24 мали двоосновні імена з складовою частиною "слава". На Русі такі імена часто бували ознакою високого походження. Тому імена: Предслава, Збислава, Звенислава, Верхуслава, Городислава, Прибислава, Болеслава, Гремислава, Переяслава слід визнати жіночими "княжими" іменами династії Рюриковичів. Ім'я Рогніда також є династичним, оскільки так звали дружину князя Володимира Великого.

Аналіз чоловічих імен династії Рюриковичів доводить, що князі часто називали своїх синів на честь когось з славних предків. Таким чином, ім'я, вперше з'явившись в династії, вживалося далі в її наступних поколіннях. Подібне явище повинно відзначатися і у вживанні жіночих "княжих" імен. Однак дані джерел по цьому питанню недостатні.

Допомогти тут може лише розгляд питання про використання в династії Рюриковичів жіночого імені Предслава. За даними літопису воно вжите шість разів. Насправді, можливо, в чотири рази більше. Виникає питання, на честь якої Предслави дані ці імена? Предславою звали одну з дочок князя Володимира Великого, яка згодом вийшла заміж за князя чеського Болеслава III Рудого. Однак вона не є першою Предславою в династії Рюриковичів.

Вперше ім'я Предслава згадується в договорі князя Ігоря з Візантією в 945 р. У ньому названі імена князів і княгинь Київської Русі, а також імена їх особистих послів, які представляли їх на переговорах з Візантією: "...ми, од народу руського послаи і купці, Івор, посол Ігоря, великого князя руського, й інші послы: Вуефаст – Святослава, сина Ігоревого, Іскусев – Ольги-княгині, Слуди – Ігоря, племінника Ігоревого, Уліб – Володиславів, Каницар – Предславин, Шигоберн – Сфандри, жони Улібової, Прастен – Турдів, Лібіар – Фостів, Грім – Сфірків, Прастен – Якуна, племінника Ігоревого" [5, с.26]. Прийнято вважати, що тут названі імена великого князя Русі, його дружини, сина, племінників і їх дітей. В тако-

му тлумаченні Предслава є дочкою Ігоря, племінника великого князя.

Згідно даних літопису, князівське село Предславине знаходилося неподалік від Києва на річці Либідь. Тут був замський князівський двір-резиденція княжни Предслави. Пізніше, наприкінці X – початку XI ст. в ньому проживала дружина Володимира Великого княгиня Рогніда Полоцька. Це підтверджується даними археології: "Археологічні обстеження території вздовж Либеді виявили в районі Караваєвих дач поселення часів Київської Русі" [15, с.151-152]. В свою чергу назва сучасної вулиці Предславинської в центрі Києва пізнього походження. Археологічних матеріалів доби Київської Русі тут не виявлено. Цікаво, що ім'ям одного з синів племінників князя Ігоря, Фоста, за згадкою істориків, назване місто Фастів. Можливо, тут був його княжий двір.

Окремо стоїть питання про використання в династії Рюриковичів скандинавських жіночих імен. Тільки 15 князівських дочок, за літописними даними, отримали такі імена. Переважно поява цих імен пов'язана з династичними шлюбами, коли руські князі одружувалися на скандинавських принцесах. Подібним прикладом може бути родина великого князя Київського Мстислава Володимировича. Під час правління князя Володимира Мономаха (1113-1125 рр.) і його сина, князя Мстислава Володимировича (1125-1132 рр.) Київська Русь була однією з наймогутніших держав світу. "Вже в Прологах XIII-XIV ст. Мстислав був причислений до лику святих, а в Київських і Новгородських літописах його, як і Мономаха, називали Великим" [14, с.111-112].

Князь Мстислав був одружений на принцесі Христині, дочці короля шведського Інге Стенкільссона. До вступу на Київський престол він був князем новгородським. Новгородці і скандинави мали великий вплив при дворі князя Мстислава. Саме ними була здійснена переробка тексту літопису Нестора літописця з метою підкреслення особливої ролі варягів в історії Русі. Ці ідеологічні тенденції вплинули навіть і на імена дітей в князівській родині. Якщо сини отримали "княжі" слов'янські імена, то дві дочки були названі Інгеборг і Малфріда.

Німецька принцеса Кунегунда – дружина князя Ярополка, сина великого князя Київського Ізяслава Ярославича, назвала свою дочку Мехтільдою.

У XIII ст. подібне трапилося в родині князя династії Ольговичів Ростислава, одруженого на дочці угорського короля Бели IV Анні. Мати назвала своїх дочок Кунегундою, Грифіною, Маргаритою. Цікаво, що князь Лев, син князя Данила Галицького, був одружений на іншій дочці угорського короля Бели IV Констанції. Його дочки отримали імена Святослава та Анастасія. Тут вплив батька на вибір імен в родині був сильнішим.

Слід зауважити, що всі княжни Рюриковичів, які отримали від матерів європейські імена, не залишилися жити на Русі. Згодом вони вийшли заміж за європейських володарів.

Дочки князя Ярослава Мудрого Анастасія-Агмунда та Анна-Агнеса, видані ним заміж за королів Угорщини і Франції, друге ім'я отримали вже за кордоном. Те саме стосується і сестри князя Володимира Мономаха Євпраксії-Адельгейди, дружини німецького імператора Генріха IV. Євпраксія: "...при коронації отримала ім'я Адельгейди, вочевидь, на честь сестри імператора" [4, с.20].

Більшість князівських дочок – 67, згадані в літопису з іменами церковного походження. Поширення імен церковного походження у жінок династії Рюриковичів демонструє поява зменшувальних форм імен. Це стосується сестри князя Володимира Мономаха Анни, котру в літописі названо Янкою. Вона відома тим, що заступала перші на Русі школи для дівчат [4, с.111].

Але всі князю, без сумніву, мали друге слов'янське "княже" ім'я. Так, Ярославну – дружину князя Ігоря, героя "Слова о полку Ігоревім", літопис називає лише її церковним ім'ям Єфросінія. Однак Ярослава, яка була дочкою князя галицького Ярослава Осмомисла, в "Слові...": "...рано плачет в Путивле на забрале" [11, с.48], звертаючись до вітрів, Дніпра та сонця. Приймаючи це до уваги, можна зробити висновок, що традиційні слов'янські вірування займали вагоме місце в її світогляді. Слов'янське "княже" ім'я Ярослави лишилося невідомим історикам.

Підсумовано. У Рюриковичів вибір жіночих імен, як і чоловічих, був пріоритетом всієї династії і князів, які давали їх дочкам. Існувало коло жіночих "княжих" імен слов'янського походження. Перша група складалася з жіночих імен, відповідних чоловічим "княжим" іменам. Друга група містила жіночі імена з складовою частиною "слава". В третю групу входили різні слов'янські жіночі імена: Доброніга, Добродія, Пребрана, Забава, Дубровка. Окреслити все коло жіночих княжих імен і визначити частоту їх вживання заважає брак відомостей в джерелах.

Стосовно скандинавських жіночих імен слід відзначити, що "княже" ім'я Ольга за походженням є титулом, а інші скандинавські імена вжиті одноразово. Це вступає в певні протиріччя з норманською теорією, оскільки жінки у Рюриковичів носили слов'янські імена. Якщо скандинавські чоловічі імена Олег, Ігор, Гліб спочатку

стали "княжими", а згодом і загальноживаними іменами, то коло скандинавських жіночих "княжих" імен у Рюриковичів так і не сформувалося. Дружинами перших Рюриковичів були слов'янки. Це згодом призвело до швидкого ослов'янення династії.

У чоловіків, за повідомленням літопису, кількість згаданих "княжих" імен перевищує кількість церковних імен в усіх 12 перших поколіннях династії Рюриковичів. У жінок, навпаки, церковних імен більше. Це доводить, що жіночим "княжим" іменам в династії приділяли менше уваги, ніж чоловічим. Жінки, в свою чергу, мали вплив на вибір імені для своїх дочок, оскільки при виборі імені синів діяла міцна династична традиція.

1. Історія України в особах IX-XVIII ст. – К., 1993.
2. Карамзин Н.М. Предания веков. – М., 1988.
3. Константин Багрянородный. Об управлении империей. – М., 1991.
4. Котляр Н.Ф., Смолий В.А. История в жизнеописаниях. – К., 1990.
5. Літопис руський. – К., 1989.
6. Полное собрание русских летописей. Том второй. Ипатьевская летопись. – М., 1962.
7. Полное собрание русских летописей. Том тридцать восьмой. Радзивилловская летопись. – Л., 1989.
8. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М., 1987.
9. Сахаров А.Н. Дипломатия древней Руси: IX – первая половина X в. – М., 1980.
10. Сборник Кирилы Данилова. – М., 1977.
11. Слово о полку Игореве. – К., 1986.
12. Соловьёв С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. I. Т.1-2. – М., 1988.
13. Суперанская А.В. Имя – через века и страны. – М., 1990.
14. Толочко П.П. Древняя Русь. – К., 1986.
15. Толочко П.П. Исторична топографія стародавнього Києва. – К., 1972.
16. Три богатыря. Былины. – М., 1969.

Надійшла до редколегії 10.02.11

М. Казьмирчук, канд. іст. наук

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ КРІПОСНОГО ПРАВА

В статті аналізуються праці вітчизняних сучасних дослідників, у яких розкриваються особливості соціального розвитку Київської губернії проєформеної доби. Деякі проблеми будуть досліджені у наступних статтях.

The article analyzes works of modern domestic researchers discovering the social progress of Kyiv gubernya after reformation period. Some question will be examined in further work.

Дослідження соціальної історії завжди було популярним серед науковців і сьогодні їхні праці примножуються. У вітчизняних бібліотеках та приватних збірниках залишилося багато праць, розвідок та статей статистів, економістів, громадських діячів та професіоналів істориків, але нині соціальні проблеми вийшли на перший план. Загалом, можна умовно виділити три періоди у історіографії досліджень щодо соціального розвитку Київської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст.: дорадянський (від 1861 до 1917 рр.), радянський (1917 – 1991 рр.) та сучасний (1991 – 2010 рр.). Потрібно відзначити, що в ці періоди відбулося значне накопичення матеріалів щодо різних аспектів соціальної сфери українського суспільства, проте ґрунтовного та всеохоплюючого аналізу соціального розвитку найбільш розвинутої губернії Російської імперії не було зроблено. Вітчизняні та зарубіжні дослідники піднімали певні теми, які певною мірою стосуються соціального розвитку Київської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст., їх зручно об'єднати хронологічно і тематично. Також доцільним буде виділити, розглянути і проаналізувати окремо у сучасному періоді українські та зарубіжні розвідки виявлені автором.

З розпадом Радянського Союзу та постановом незалежної України досвідчені та молоді науковці отримали змогу застосовувати нові підходи, використовуючи значно ширше коло матеріалів і враховуючи нові віяння у історичній науці. Фіксується наявність значної кількості цікавих вітчизняних статей щодо різних аспектів соціального розвитку Київської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст., але й вони у повній мірі не дають повно-

го аналізу або цілісної картини. Негативною рисою періоду сьогодення ще є, мабуть, забуття, свідомо категоричне та скептичне ставлення до напрацювань попередніх дослідників.

У 90-х роках XX ст. акценти у науці почали зміщуватися від історії політичної до історії соціальної, розгляду гендерних проблем, історії повсякденності, мікро- та макросторії, регіоналістики, етнополітичної історії. На позиціях гендерної історії було написано працю М. Богачевської-Хом'як [2, с. 132], яка дослідила жіноче питання та їхню боротьбу за можливість отримання освіти, зокрема торкнулася і проблем розвитку освіти у Київській губернії. Досить новими та мало розробленими для сучасних науковців є проблеми формування станів та особливостей їхнього етнічного складу. Серед них виділяються праці присвячені окремим станам, та загальні, що стосуються більшою мірою селянського стану і аграрної проблеми.

Після проголошення незалежності відбулися зміни у підходах до вивчення становлення різних верств населення. Так, кандидат історичних наук Н. Р. Термірова у ряді статей [55, с. 6–10] та монографії [56, с. 319] дослідила клас поміщиків України пореформеної доби, специфіку їхнього господарства після "серйозного удару" завданого реформою 1861 р. Вона зазначила домінування польського та російського поміщицького господарства на Правобережжі, відмічаючи особливість походження та національну належність цього класу. Капіталістичній еволюції поміщицьких і селянських господарств у пореформену добу було присвячено праці М. Якименко та О. Красікової [61, с. 148; 34, с. 96].